

РОЗДІЛ 25 ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Мінченко Р. М.

*Національний університет «Одеська юридична академія», завідувач кафедри
цивільного процесу, доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МАТЕРІАЛЬНОГО ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Питання співвідношення матеріального та процесуального права на сьогодні набувають особливої актуальності в зв'язку з вдосконаленням правової форм захисту суб'єктивних прав і охороняємих законом інтересів фізичних осіб. Захист порушених, невизнаних і оспорених прав здійснюють різноманітні органи і державні інституції в визначеній законом процесуальній формі: судовій, громадській, адміністративній, нотаріальній і інших. Встановлення значимості зазначених форм і тенденцій їх подальшого розвитку пов'язано з визначенням меж впливу матеріально-правових відносин на форму процесу. Це питання стосується того в якій мірі законодавець при виборі форми захисту права пов'язаний нормами матеріального права, характером матеріальних правовідносин.

Наявність певного зв'язку між матеріальним і процесуальним правом не викликає сумнівів. Завданням науки цивільного процесу є визначення тих меж в рамках яких матеріальне право впливає на форму процесу. Вирішення питання щодо співвідношення матеріального і процесуального права має суттєве значення для визначення мети та завдання наукових досліджень з проблеми захисту порушеного, невизнаного чи оспореного права. Враховуючи потреби практики, наука повинна вирішити питання чи обов'язково виникнення нових галузей матеріального права має привести до виникнення нових відповідних процесуальних галузей права, чи їх взаємозв'язок відбувається лише на рівні процесуальних особливостей порядку розгляду та вирішення спорів, що впливають з існуючих матеріальних правовідносин. Крім того, юридична наука повинна одночасно вирішити питання і щодо того чи повинен законодавець при встановленні процесуального правового порядку вирішення спорів оглядатись на існування матеріальних правових норм і до якої межі.

Певний інтерес для вирішення проблеми співвідношення матеріального та процесуального права мають питання розмежування матеріальних та процесуальних явищ, співвідношення матеріальних та процесуальних правовідносин, співвідношення різноманітних форм захисту права.

Протилежними явищами правової науки є існування матеріального та процесуального. Проте існування цих явищ відповідно до діалектично-

го методу складає певну єдність взаємопов'язаних і взаємно виключаючих явищ, що не можуть існувати один без одного. В реальності і правозастосовній практиці, кожне з названих правових явищ є самостійним елементом і підлягає самостійному дослідженню.

Співвідношення матеріального і процесуального на різних рівнях дослідження різне. Так є певна різниця між співвідношенням матеріального та процесуального на рівні галузей права і правових норм. На рівні галузей права можна констатувати, що процесуальні галузі права не можуть існувати без матеріальних, а останні в свою чергу є мертвими, так як не можна вважати правом таку форму правової регламентації поведінки учасників певних правовідносин, що не забезпечена можливістю державного примусу, що здійснюється зазвичай у визначеній процесуальній формі. Що стосується рівня правових норм, то такого взаємозв'язку немає. норми процесуального права при певних умовах породжують суб'єктивні процесуальні права, що не знаходяться з матеріальними суб'єктивними правами в співвідношенні процесуальної форми і змісту. Вони є самостійними правовими явищами, зв'язок яких з матеріальними галузями права опосередкований відповідною галузю процесуального права, структурним елементом якого є вказана процесуальна норма. Саме тому чітке розмежування матеріального та процесуального особливо важливе в правозастосовній практиці, де поєднання зазначених категорій призведе до порушення суб'єктивних прав громадян та юридичних осіб, а також в області нормотворчості, де мають бути узгоджені норми матеріальних та процесуальних галузей права.

Питання співвідношення матеріального та процесуального права тісно пов'язано з визначенням змісту правовідносин. Існує думка, що змістом конкретних правовідносин є існування самих врегульованих правовими нормами суспільних відносин. Виходячи з цього можна прийти до висновку, що матеріальні правовідносини в своїй сукупності формують процесуальне право та процесуальні правовідносини.

В дослідженні співвідношення матеріальних і процесуальних правовідносин заслуговує уваги проблема співвідношення суб'єктивних матеріальних і процесуальних прав. На стадії відкриття провадження у цивільній справі чітко простежується відмінність матеріального суб'єктивного права від процесуального. Матеріальне суб'єктивне право є предметом судового захисту, а процесуальне право є засобом досягнення мети захисту порушеного матеріального права. Саме таке співвідношення суб'єктивного матеріального та процесуального права зберігається на протязі всього цивільного процесу аж до моменту винесення судового рішення за цивільною справою.

Для науки цивільного процесуального права велике значення має вивчення проблеми співвідношення різних форм захисту права в їх взаємозв'язку з матеріальними правовідносинами. На сьогодні досліджен-

ня форм захисту права відбувається по шляху встановлення їх відмінностей з метою застосування кожної з форм захисту в якості самостійної процесуальної галузі права.

Будь яка форма захисту права як цілісна система передбачає певний визначений внутрішній зв'язок взаємопов'язаних між собою її елементів. Це означає що юридичні конструкції, вироблені наукою цивільного процесуального права і закріплені в законодавстві мають бути використані в інших правових формах захисту права в рамках що не суперечать правовим засадам діяльності судового органу, що вирішує справу по суті. Очевидно, що правові засади діяльності суду, що вирішує цивільно-правовий спір є самостійним елементом структури судової форми захисту порушеного права і в ньому закладений механізм що відрізняє судову форму захисту права від інших не судових форм захисту.

Чванкін С. А.

*Національний університет «Одеська юридична академія», доцент кафедри
цивільного процесу, кандидат юридичних наук,
голова Київського районного суду м. Одеси*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У СПРАВІ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У ст. 27 ЦПК України передбачається перелік процесуальних прав, осіб, які беруть участь у справі, які направлені на допомогу цим особам дбати про свої інтереси у цивільній справі та бути повноцінним та активним учасником цивільного процесу.

ЦПК України передбачає деякі особливості реалізації прав та обов'язків осіб, які беруть участь у справі саме позовного провадження. Так, відповідно до ч. 2 ст. 27 ЦПК України особи, які беруть участь у справі позовного провадження, для підтвердження своїх вимог або заперечень зобов'язані подати усі наявні у них докази до або під час попереднього судового засідання.

На відміну від попередньої редакції цієї статті особам, які беруть участь у справі необхідно подати наявні докази до суду, можливість тільки повідомити про них суд (що часто тягло затягування розгляду справи) тепер законом не передбачена. Також у зв'язку з тим, що відповідними змінами у ЦПК України, введено правило про необов'язковість проведення попереднього судового засідання (див. ст. 130 ЦПК України) у коментованій статті уточнено, що у разі якщо попереднє судове засідання у справі не проводиться особи, які беруть участь у справі позовного провадження, для підтвердження своїх вимог або заперечень зобов'язані подати усі наявні у них докази до початку розгляду справи по суті (див. ст. 131 ЦПК України).

Треба зазначити, що законодавець поклав обов'язок на сторін: кожна із них повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та за-